

LIMES
Editor: MIRCEA PETEAN
Colecția SAGITARIUS

We know
books

Coordonator: IOAN MILEA

Coperta: DINU VIRGIL

Pe copertă: Masca mortuară a muzicianului Felix von Mendelssohn-Bartholdy. Fotografie de Fritz Eschen.

Traducere după:

Max Picard, *Das letzte Antlitz*, Knorr & Hirth Verlag GmbH, München und Ahrbeck vor Hanover, 1959.

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
a României**

PICARD, MAX

**Ultimul chip : măști mortuare de la
Shakespeare la Nietzsche / Max Picard ; cu 32 de
ilustrații după fotografii de Fritz Eschen ; în româ-
nește de Ioan Milea ; cuv. înainte de Gabriel Picard.**

- Florești : Limes, 2024

- ISBN 978-606-799-753-8

I. Eschen, Fritz (il.)

II. Milea, Ioan (trad.)

III. Picard, Gabriel (pref.)

821.112.2

903.5

© Gabriel Picard

© Ioan Milea, pentru prezenta traducere

© Editura Limes, pentru prezenta ediție

Str. Castanilor, 3

407280 Florești – Cluj

Tel./fax: 0264/544109; 0723/194022

Email: edituralimes2008@yahoo.com

www.edituralimes.ro

Max Picard

ULTIMUL CHIP

**Măști mortuare
de la Shakespeare la Nietzsche
cu 32 de ilustrații
după fotografii de Fritz Eschen**

În românește de Ioan Milea

Cuvânt înainte de Gabriel Picard

LIMES

2024

32. Joseph Kainz
(1858-1910)

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE.....	5
ULTIMUL CHIP	
Prezența chipului omenesc mort.....	13
Mai-multul.....	17
LISTA ILUSTRĂȚIILOR.....	31

PREZENȚA CHIPULUI OMENESC MORT

Chipul *muribundului* se cufundă iar în sine însuși, îngropându-se în sine de parcă ar vrea să se ascundă de moarte. În jurul muribundului e un spațiu despărțitor: e spațiul lumii rămase goale, întrucât muribundul s-a retras din ea în sine.

Altfel e chipul *mortului*. El s-a întors din sine, s-a întors în mod uimitor. El e *prezent*, intens prezent, într-atât încât nu pare a fi devenit, ci a fi fost întotdeauna acest chip omenesc mort.

Pentru omul din ziua de azi, moartea nu mai e un fenomen în sine, ci doar ultimul lucru legat de viață, un rest al ei, ceea ce e epuizat, gol, urmarea unui defect de construcție, ceva ce n-ar trebui să existe și care e măturat din cale. Chipul mortului o contrazice: el e prezent așa cum nu poate fi prezent decât ceva ce contează în sine.

Chipul celui viu vrea lume, e deschis spre ea, se îndreaptă spre ea, o cuprinde, el e o poartă spre lume, pe când chipul mortului nu se cuprinde decât pe sine, are totul, fiind o poartă în fața lumii. El e pur și simplu prezent, aproape amenințător în intensitatea prezenței lui. Încețăm să ne mai întrebăm dacă ceva ar putea fi altfel. Lumea posibilităților e înlăturată, nu mai există decât un singur lucru, unul cert, chipul

omenesc mort. O urmă de Dumnezeu „Sunt cel ce sunt” e în el.

Isolarea lui e atât de mare încât în fața lui omul pare el însuși desprins de toate. El devine din nou individ.

În jurul chipului și al omului din fața lui e singurătate. Oare singurătatea celui viu e legitimată prin aceasta sau aceasta înseamnă doar că singurătatea celui viu duce la moarte? Nici una, nici alta. Chipul omenesc mort nu e legat de viață, e pură prezență în sine.

Prezența care a fost înlăturată de mișcarea vieții acum se vedește. Sfârșitul mișcării, ceea ce ține de prezență e din nou atins. Mișcarea s-a întors acasă, la originea ei. „Tocmai în cea mai înaltă gândire și făptuire a omului se dezvăluie acest ceva care există veșnic. În Dumnezeu nu se poate închipui vreo schimbare” (Friedrich Schlegel)². Intensitatea a ceea ce e prezent depășește orice utilitate, orice facticitate. Există mai mult din ceea ce e prezent decât poate fi folosit. El se răsfrânge încă asupra dinamismului celui viu: acesta e înfrânat pur și simplu prin aceea că există chipul omenesc mort. Și acest lucru e și el tainic în chipul omenesc mort, iar el dăinuie și în lumea noastră, a prea dezvăluitului. Forma chipului omenesc viu e întărită însă prin aceea că în chipul omenesc mort ea e întipărită ultraclar.

² Citat din *Philosophische Fragmente (Fragmente filosofice)*.

Chipul mortului e atât de intens prezent încât timpul încetează să se mai scurgă. Nu mai există nimic altceva, nu se mai întâmplă nimic. Privim chipul omenesc mort și el ne privește. A privi și a fi privit devin una. Suntem în fața mortului și totodată dispărem din fața lui, iar în clipa următoare suntem din nou acolo: a fi prezent și a dispărea se întrepătrund. Lumea extremei cauzalități de astăzi pare înlăturată. Nu ne putem închipui că el, chipul omenesc mort, ar putea să se schimbe, să putrezească, atât de prezent e, ca Unul, ca Imuabil: în el e deja o urmă din ceea ce dăinuie mereu, o urmă de nemurire. El se formează deja dinainte după arhetipul a tot ce dăinuie, a tot ce e nemuritor. Devine o întruchipare a acestuia. Și ca o astfel de imagine plutește în jurul oamenilor rămași pe pământ. Esența imaginii e aceea de a pluti în jurul omului, de a-l însoți, ea rămânându-i în preajmă fără ca el să o caute, pentru a dispărea din nou și a apărea apoi din nou în clipa următoare. Ea nu ne părăsește. Ceea ce e imagistic în chipul omenesc mort face ca lor, celor vii, să le fie ușor să nu-l uite pe mort. Și nici el, chipul omenesc mort, nu-i uită pe cei vii. Și și aceasta e o taină a chipului omenesc mort, că el e uimitor de prezent și totodată peste tot alături de noi.

Chipurile morților sunt în strânsă legătură. Chipul unui mort e mai legat de celelalte chipuri de morți, e mai marcat de acestea decât propriu-i chip în timpul vieții. Există o uniune a chipurilor morților. Chipurile morților se înțeleg mai

bine între ele decât le înțelegem noi. „Cei trei au una și aceeași lume, pe când în somn se întoarce fiecare în a lui” (Heraclit)³ – dar în moarte fiecare e din nou în una și aceeași lume, cea a morților.

---

³ Fragmentul 89 din ediția Diels-Kranz.

MAI-MULTUL

Chipul mortului nu are nimic din golul, din faptul de a părea golit al chipului muribundului. El e plin, întreg. Prin moarte s-a adăugat ceva nou, mai-multul. „Ca la toți morții, chipul lui Piotr Ivanovici devenise mai frumos și, întâi de toate, mai expresiv. Chipul părea a vrea să spună: «S-a întâmplat ce trebuia să se întâmple și așa se cuvenea.» Și, în afară de asta, în trăsături mai era ceva ca un reproș și ca un avertisment pentru toți cei ce mai erau în viață” (Tolstoi, *Moartea lui Ivan Ilici*).

Ce e mai-multul? Asta: că în orice lucru ce ține de Creație există mai mult decât e nevoie pentru a fi așa cum e. Dincolo de toate cele necesare, într-un lucru ce ține de Creație există un mai-mult, lumea nefiind rânduită după ceea ce e bine drămuț, strict suficient, ci cu bogăție. La temelia lumii stă mai-multul, nu raționatul. O floare, de pildă, nu își îndreaptă semințele spre anul următor pe drumul cel mai scurt, ca printr-o conductă, ci ea înflorește de-a lungul mai multor zile, cu exuberanță de culori. Această exuberanță de culori e cea care contează, semințele cazând pe pământ doar în treacăt. Floarea există de dragul bogăției, de dragul existenței în bogăție, nu de dragul drumului cel mai scurt, cel mai rapid spre țintă.

Prin mai-mult, un lucru ce ține de Creație nu se consumă, ci se reface în mai-multul lui. O mașină nu are parte de mai-mult, tocmai de aceea e mașină, ea nu poate funcționa decât în conformitate cu ceea ce i s-a încredințat și funcționează cu atât mai bine cu cât mai precis i s-a trasat sarcina. Ea nu se poate schimba. Pe când un lucru ce ține de Creație se schimbă prin mai-mult. Prin mai-mult, el se depășește pe sine.

În om, mai-multul există în mai mare măsură decât în orice altceva din Creație. Fiindcă omul e cel mai aproape de Dumnezeu, mai-multul cel mai mare, absolut. Nicăieri transcendentul nu pătrunde atât de mult în lume ca în om, această cutezanță însemnând încredere în om. La om, mai-multul e cel din care provine tot ce spune și tot ce face și cel care se află totodată mai presus de tot ce spune și de tot ce face. E cel ce îl ocrotește, cel legat de îngerul păzitor de deasupra omului. E străfundul pământului omenesc din el și totodată constelația de deasupra lui.

Pe chipul copilului, care își trage nemijlocit originea din mai-mult, mai-multul e foarte vădit. El constituie ceea ce e paradisiac în chipul copilului. În moarte, când pe chipul omului mare nu se mai suprapun miile de funcții legate de lume, mai-multul apare din nou neînvăluit, mai puternic chiar ca pe chipul copilului. Dacă Heidegger are dreptate că adevărul e ceea ce e dezvăluit, atunci în chipul mortului adevărul, mai-multul, se dezvăluie. Acum mai-multul e

atât de prezent încât pare că moartea nu a venit decât pentru a vădi mai-multul. Prin bogăția mai-multului, chipul omenesc mort stă în fața noastră ca o nouă Creație: până și moartea dezvăluie continuitatea Creației.

Prin mai-mult, omul se înalță din nou spre originea lui, spre mai-multul absolut. Mai-multul e cel ce îi luminează copilului lumea, mortului luminându-i calea ce duce din lume înapoi la origini: mai-multul e psihopompul, călăuză morților.

Baza de susținere a mai-multului la începutul și la sfârșitul vieții: viața omului se desfășoară sub arcu întins între cele două.

În moarte, chipul animalului e retras în sine, se retrage în sine de parcă ar vrea să dispară, în moarte el scade, e sărăcit, spre deosebire de chipul omului.

*

Goethe în fața măștii mortuare a lui Wieland (il. 9): „Moartea e un prost portretist”, iar asta tocmai pentru că pe chip apare ceva nou: mai-multul neînvăluit. De aceea e greșit să se spună: *ut vita ita mors* (cum e viața, așa și moartea). Chipul mortului nu arată ce ar fi putut deveni, de fapt, omul, toate posibilitățile s-au pierdut în mai-mult, în el nu mai e nimic din gândul din ultima clipă: tot ce e subiectiv și tot ce e momentan s-a pierdut în mai-mult.

Pe chipul mortului apar, desigur, trăsăturile pe care viața le-a întipărit în el, dar acum ele nu